

A drámától a groteszkgig⁹⁵

„475 éves a Debreceni Református Kollégium” – áll Tamus István tárlatmeghívójának címdoldalán, ami azt jelzi, hogy e grafikai kiállítás egyszersmind a jeles évforduló előtt tiszteleg. Valódi ünnep ez minden debreceninek, a grafikusművésznek is – s természetesen nemcsak nekünk, helyben lakóknak –, a világ számos pontján emlékeznek meg ebben az esztendőben e fontos dátumról. A protestantizmus emlékei, vívmányai, jeles építményei pedig – köztük a Kollégium épülettömbje –, Debrecen állandósult és emblematikus jeleivé váltak.

Ezen túl a Református Kollégium falai között működő egykori rézmetsző diákok munkássága jelenti a debreceni grafika első megnyilvánulását, akik elsősorban iskolai atlaszok tábláit metszték, illetve munkájukkal a szemléltető taneszközök előállításához nyújtottak hasznos segítséget. A Debreceni Református Kollégiumban a 18. század utolsó éveiben ügyes kezű diákokból alakult az a kis csoport, amelynek tagjai rézmetszéssel foglalkoztak, s mivel az elkészült lemezeket nevükkel látták el, név szerint is ismerhetjük őket. Emlékük megidézése és munkásságuk előtti tisztelgés a debreceni grafikusművész Tamus István számára természetes gesztus, e kiállítás anyagának kizárólag grafikai lapokat tartalmazó bemutatása is erre utal. Ezek az egykori atlaszok, rézmetszett szemléltető eszközök, a jubileumi év ünnepi programjainak keretében, minden bizonnyal sokak érdeklődését keltik majd fel ismét a Református Kollégium könyvtárának kiállításain.

E szépen berendezett térben – a DOTE Elméleti Tömbjének aulájában – a peremre helyezett paravánokon vonulnak végig a linómetszetek, s a középütt üresen maradó nagyléptékű tér vezeti-irányítja a nézőt az intim grafikai mezők felé, arra készítetve, hogy közletről szemlélje a részletekben gazdag fekete-fehér nyomtatásokat. Az installálás és a kiállítás megrendezése Velényi Rudolf kollégánk munkáját dicséri, aki egykor hosszú éveken át szervezett és hozott ide máig emlékezetes kiállításokat.

⁹⁵ Elhangzott Tamus István grafikusművész kiállításának megnyitójaként a DOTE Elméleti Galériában (Debrecen, 2013. február 3-án).

Tamus István legkedveltebb grafikai technikája a linómetszés, bár folyamatosan műveli a rézkarcot és olykor a litográfiát is. A festészet területén is aktívan jelen van, akvarelleket készít, többnyire tájakat és csendéleteket fest, élmény és látványalapú szemlélettel. A meghívó második oldalán olvashatják a művészi pálya eddigi eredményeit és állomásait tartalmazó rövid életrajzot.

Ez a válogatás itt és most, kizárólag ezt a technikát vonultatja fel a lapokon, és szinte valamennyi darabját láthatja most a közönség, amely Tamus István eddigi munkássága során készült. Számos ismerős lappal találkozhatunk a paravánokon, amelyek korábban szerepeltek már különböző kiállításokon, de jelentős számban láthatunk frissen metszett dúcokról készült levonatokat is.

Jól kivehető tematikai blokkokat válogathat a néző e nyomatokból, egy-egy központi motívum, vagy jelenség köre gyűjtve különböző variánsokat. Ilyenek a jól ismert, és a művésztelepek társaságát, az egykori képzőművészeti szabadiskola figuráit felvonultató metszetek, a családi kötődéseket jelző lapok, az emblematisz Nagytemplom-variációk és a hozzájuk kapcsolható nyomatok, mint a Kántust ábrázoló például, és találunk szakrális témájú metszeteket: golgotát, kálvária-csoportot, vagy a Van Gogh hommage-ok szériáját, de néhány tájvariánst, csendéletet is.

A linóleum, mint a metszéshez szolgáló alapanyag, könnyen kezelhető, hajlékony, jól alakítható. A tusrajzok könnyedségét, primer kifejezőerejét, persze, nem könnyű megőrizni a metszés folyamán, ami hosszú időt vesz igénybe, de az elsőként felvitt tusrajz, ami rászárad a linóleum felületére, nem veszítheti el eredeti frissességét. Tamus István ezt a gyakorlatot, ezt az alakítási szisztémát követi, vagyis az első lendületre tustintával felrajzolt kép gazdagon variált részleteit megőrizni igyekezően metszi végig, türelmesen, a kisebb-nagyobb felületeket. A fekete-fehér kifejezőeszközének használata – első közelítésre – nem kínál tág teret a grafikusnak, igen szűk körét nyújtja csupán a lehetőségeknek, és nagy fegyelmű erőt kényszerít rá. Közelebbről megnézve azonban, a fekete-fehér lehetőségei – e keskeny mezsgyéről lépve be – egész világot nyitnak meg az avatott kezek által.

Kínálják a nagy erejű drámai hatást, a két szélső pont: fekete nyomdafesték és fehér papír közötti végtelenszámú ütközést, míg a játékos és változó formaképződményeken, mint apró szilánkok keverednek egybe a másutt súlyos tömbökbe sűrülő sötét-világos részletek. Vagyis e grafikák, hatásukban is – nem csak tónusértékeikben – határpontok között, jelesül, a drámától a groteszkig mozgatják a befogadói élményt.

A különböző témájú nyomatokon feltűnő szereplők kapcsolatai nem kötődnek történetekhez, nincs különösebb sztorija a figurák együttesének, tartozzanak bármely témakörhöz. A megjelenített emberi viszonyok nem narrációt követnek, és nem is egészen valóságosak. A művészközösség, a művésztelepek helyenként különös figuráinak világát közvetítő lapokon érezhető leginkább a groteszk, mint tudatosan használt kifejezőeszköz, de – természetes módon van jelen szinte valamennyi nyomaton. Az anekdotáknak, a humornak állandó forrása a művésztársaság élete, s ez inspirálja Tamus István grafikai lapjainak eme részét. Talán nem véletlen ez, hiszen a művésztelepek fontos terepét jelentik az elmélyült munka mellett a baráti együttléteknél is, amelyek természetes velejárói az oldott hangulat, a tréfás ugratások és a gyakorta groteszk humor. A Nagytemplom-variánsokon és a Református Kollégiumhoz köthető néhány linómetszeten is megcsillan a humor, a könnyed, de szeretetteljes közelítés. A Nagytemplom tornyai – helyenként – már-már antropomorfizálódnak, ahogyan ráhajolnak az előttük mozgó karikatúrisztikus alakokra. A családi vonatkozásokat mutató nyomatok talán a legdrámaibbak, együtt a kálváriacsoportot ábrázoló lapokkal, a Van Gogh-reminiszcenciák szerepeltetése pedig idézi a nagy művész szenvedélyes életét, de a hétköznapi gyakorta kicsinyes jelenségei közé helyezve azokat, ismét az ironia felé közelítve a képi hatást.

A groteszk formai túlzások szinte minden grafikán feltűnnek, kifejezőerővel telítve a legapróbb részletet is. A figurák, az arcok majd mindenhol társaságban mutatkoznak, alig találunk olyan lapot, amelyen főszereplőként egyetlen alak jelenne meg csupán. A közösség erejének, abban az egyén megsokszorozódó lehetőségeinek, de a közösségvállalás kikerülhetetlen feladatának gondolata is átsugárzik a lapokon, megérintve a nézőt.

E kiállítás alkalmából jelent meg az a grafikai album, amely ezeket a grafikákat tartalmazza, s benne néhány gondolatébresztő sort is olvashatunk – Tamus István grafikáit szemlélve, Borbély Szilárd tollából –, *Hit és gondolat* címmel. Ajánlom szíves figyelmükbe az albumot és a bevezető írásokat is.

„[...] ha a hitről akarunk ma mondani valamit, akkor a művészetet kell fagatnunk. A művészet által létrehozott alkotásokat.” olvashatjuk az első mondatokban. Bizonyára másutt is találkozhatunk, persze, a hit dolgaival, nem csupán a művészet tartományaiban, de kétségtelen, ha a műben nincs jelen, nem sugárzik át belőle hit és hitelesség, akkor gondolkodnunk kell, hogy mit is látunk, hallunk, vagy olvasunk tulajdonképpen, már nem csak a képzőművészetéről beszélvén.

Belévetette hitét: mondja a magyar nyelv arra, aki elhatározva magát hinni kezd valamiben, figyelve, mennyire gyenge vagy erősödő vállalt hitbéli szándéka és azzal együtt formálódó hite, más pedig megtalálja hitét valamiben, vagy valakiben, de vajon mit fejez ki nyelvünk ezekkel a csodálatos leleményekkel?

Mert első hallásra érezzük, e kétféle hit nem egészen azonos. Hogyan válaszolhatjuk meg e kérdést, bonthatjuk ki e nyelvi fordulatok jelentését, Önökre bízom. Annyi azonban bizonyos, a művésznek hitét a művészetben megtalálnia kell, s nem beléje vetni azt, ahogyan ezt Tamus István is tette, ezen az úton járva eddigi pályáját.

Tamus István linómetszete